

УДК 811.161.2'42

*Олена Кульбабська, Наталія Шатілова
(м. Чернівці)*

„ПИШУ, ЯК СЕРЦЕ ДИКТУЄ...” (Роль Сидора Воробкевича в історії української літературної мови на Буковині в другій половині ХІХ ст.)

У статті окреслено внесок С. Воробкевича в розбудову національної мови в умовах становлення нової літературної мови на народній основі на Буковині в другій половині ХІХ ст. Наголошено, що роль письменника визначають його заслуги як у її практичній популяризації, доведенні поліфункційності, так і в утвердженні її національного статусу в освітньому, духовному, культурному, суспільному та громадському житті Буковини.

Ключові слова: письменники Буковини, Сидір Воробкевич, історія української літературної мови, функціональний стиль, культурно-просвітницька діяльність.

2011 року з нагоди 175-річчя від дня народження українська громада Буковини з особливою шаною згадувала ім'я Сидора Івановича Воробкевича (1836–1903), воскрешаючи пам'ять про свого славного земляка, у багатовимірному таланті якого поєдналися покликання самобутнього поета, прозаїка, драматурга, композитора світської та церковної музики, фольклориста, визначного педагога, громадсько-культурного діяча, редактора буковинських часописів і водночас православно-священника, професора богословського факультету Чернівецького університету, а крім того — великого українського патріота, одного з перших будителів національного українського духу на Буковині.

Високу оцінку своєї творчої діяльності Сидір (Ізидор) Воробкевич (літературні псевдоніми — Данило Млака, Демко Маковіччик, Семен Хрін, С. Волох, Морозенко, Іван Іванів з-під Кіцманя, Сирота з Буковини та ін.) дістав ще за життя. І. Франко, упорядник першої прижиттєвої збірки його поезій „Над Прутом” (1901), влучно назвав буковинського письменника „одним з перших жайворонків нової весни

© О.В. КУЛЬБАБСЬКА, Н.О. ШАТІЛОВА, 2012

нашого народнього відродження” [34: 1], а О. Маковей, упорядник тринадцятого видання Воробкевичевих творів (1909 – 1911), та Ю. Романчик, автор передмови до першого тому, наголошували: „був се чоловік, що тяжкою працею для народу заслужив собі на те, щоб ми его памятали і его працю пізнали хоч у часті” [18: 8], адже він той, „котрому по Федьковичу загально признає ся перше місце межи буковинськими письменниками” [26: 3].

Різні грані життя, творчості та літературно-громадської діяльності С. Воробкевича свого часу висвітлювали С. Смаль-Стоцький, О. Маковей, В. Сімович, В. Лесин, О. Романець, А. Коржупова, М. Білинська, М. Івасюк, П. Никоненко, М. Юрійчук, Н. Гуйванюк, Н. Бабич та ін. Дослідники відзначають особливе місце і непересічну роль письменника в буковинському літературно-мистецькому житті, констатуючи, що за сорок років невтомної праці на ниві просвіти, красного письменства й музики він заклав разом із Ю. Федьковичем підвалини української національної культури на Буковині, сприяв духовному відродженню українців краю.

Багатогранна діяльність С. Воробкевича відіграла важливу роль у становленні нової української літературної мови на народній основі на Буковині. Протягом усього життя він виявляв інтерес до питань, пов’язаних із захистом та популяризацією української мови. На переконання Б. Мельничука, „якби Сидір Воробкевич написав лишень один твір — пісню „Рідна мова”, то й тоді його ім’я залишилося б назавше не тільки в історії української літератури та музики, а й в історії боротьби за українське слово, в історії українства загалом” [20: 3].

Щирою любов’ю до рідного слова, до української мови пройнята вся творчість С. Воробкевича, хоча, за словами В. Сімовича, „із старої української родини Оробків, добре відомої на Буковині, Воробкевич української мови ніколи не вчився, мало коли замолоду нею говорив, бо ж інтелігенція тоді балакала як не по-німецьки, то по-волоськи” [28: 684]. Творчість письменника припадає на другу половину XIX ст., коли Буковина була коронним краєм Австро-Угорщини, де „склалися специфічні соціально-демографічні та суспільно-політичні умови для розвитку національного руху” [9: 11]. Хоч українська мова з 1867 р. мала тут статус однієї з краєвих, для реалізації її статусу було чимало перешкод. Національне відродження краю пов’язане з іменами багатьох визначних національно свідомих буковинців, але зачинателями боротьби за самоутвердження українства на Буковині з початку 60-х рр. виступили саме видатні українські письменники та культурні діячі — Юрій Федькович та Сидір Воробкевич, які першими почали друкувати свої твори народною українською мовою, звертаючись до життя простих селян. На літературну ниву вступили вони майже одночасно: вперше поезії Ю. Федьковича датовані 1861 р., а „вже через рік по своїм виступленню, — за словами С. Смаль-Стоцького, — в особі Данила Млаки дістає він сильного товариша в трудах” [31: 776]. Ранні вірші С. Воробкевича позначені 1858 р., проте вперше їх було опубліковано збіркою „Думки з Буковини” під псевдонімом *Данило Млака* 1863 р. у літературному збірнику

С. Воробкевич

„Галичанин”. Обоє письменників пов’язували вболівання за національне відродження українців, невтомна праця над утвердженням і популяризацією української мови на народній основі; їх називали побратимами та однодумцями. Ю. Федькович уважав С. Воробкевича продовжувачем розпочатої ним справи розвитку нової української літератури народною мовою, що засвідчують рядки з його поезії-заповіту „До Данила Млаки” (1868): „Світи, батьку, світи світло, Бо я вже не вспію! Світи правду, світи віру, Любов і надію По тій нашій Буковині, — Най люди побачать” [33: 137].

Однак на Буковині С. Воробкевич, за спогадами В. Сімовича, „такий був більше відомий, ніж Федькович. Справа в тому, що він був людина дуже товариська, стояв близько до

„Руської Бесіди”, до своїх віршів укладав музику, яка всім подобалася, й через музику вже громада пізнавала й Воробкевичеву поезію” [28: 684]. Суголосну думку висловлює також О. Маковей: „Як порівняти вплив Воробкевича із впливом Федьковича на Буковині, треба рішучо сказати, що з Воробкевичевої праці на Буковині було більше користі, як із Федьковичевої, за життя обох. У Воробкевича було більше розуміння і охоти до товариського життя; його пісні були загально знані; у буковинських видавництвах він часто і радо писав — а ті гадки, що він ширив своїми творами, були користні: його поезії і пісні будили любов і до всего народу і до тіснішої вітчизни, Буковини, скріпляли духа земляків в тяжкі часи, вказували на долю народу (теми про Гуцулів), навчали шкільну молодіж, веселили всіх (пісні до чарки) — коротко сказати, сповняли свою задачу і ще довгі літа будуть сповняти, коли тільки Буковинці докладніше спізнають свого поета і композитора” [17: 407].

Роль письменника в історії української літературної мови на Буковині розглядаємо в двох аспектах: 1) заслуги в практичній розбудові нової української літературної мови на народній основі та 2) заслуги в утвердженні її статусу, відстоюванні самостійності.

Заслуги С. Воробкевича в практичній розбудові нової української літературної мови на народній основі

С. Воробкевич, пишучи різножанрові художні твори, проповіді, підручники, багато зробив для розвитку функціональних стилів нової української літературної мови на Буковині. Погоджуємося з оцінкою Ю. Карпенка, що „мовою своїх творів С. Воробкевич, як і Ю. Федько-

вич, випередив своїх буковинських попередників на ціле століття” [12: 43].

Передусім незаперечний внесок С. Воробкевича в розбудову художнього стилю, адже він був одним із перших, поряд із Ю. Федьковичем, хто почав писати художні твори (поезію, прозу, драми) „українською мовою про народ і для народу” [13: 72]. Для творів письменника характерна спорідненість із фольклором та широкий тематичний діапазон. О. Маковей відзначав, що „вірні спостереження народного горя і щастя, велика любов до нашої бувальщини, до України і Буковини, бажане красшої долі народови, та десь колись і суб'єктивна лірика або весела видумка — отее зміст его поезій, а простота вислову і щирість — се їх прикмети [18: 7]. Саме „простота вислову” і „щирість” становлять ті домінанти ідіостилу С. Воробкевича, що сприяли його надзвичайній популяризації ще за життя.

С. Воробкевич наполегливо вивчав рідну мову свого народу. Не маючи змоги робити це програмово, він опановує її з фольклору, мандрує буковинськими селами, записуючи казки, оповідання, пісні тощо. Усна народна творчість стала для нього тим джерелом пізнання, яке не могли дати німецька гімназія і духовна семінарія, утім, з якого допитливий юнак черпав знання народної мови, її багатючих виражальних можливостей. Усвідомлюючи, що йому „на добрім виразу бракує”, С. Воробкевич насамперед призбирує рідковживаний, але цікавий матеріал: „Употребляю я всі способи з мовою ознакомитися і збираю не утомимо мені незнакомі слова, вирази і конструкції” [14: 545]. У листі письменник просить свого друга Д. Тянякевича навчити його правопису, зважаючи на неунормованість літературної мови того часу на західноукраїнських землях: „Якби-сь, мій орлику, мене коротким словом того научив, не знав би я, як віддячитись” [14: 547].

Важливим джерелом самоосвіти С. Воробкевича були художні твори українських письменників. Він прагнув спиратися не тільки на мовне багатство рідних говірок, а й використовувати літературно-мовну практику східноукраїнських авторів, усвідомлюючи потребу випрацювання єдиної літературної мови, спільної для всіх українців. Письменник вивчав українську мову, читаючи твори І. Котляревського, Т. Шевченка, Г. Квітки-Основ'яненка, П. Куліша, Марка Вовчка, Ю. Федьковича, Д. Мордовця, О. Стороженка, М. Шашкевича та ін., історичні праці М. Костомарова, етнографічні збірники та періодичні видання. За словами О. Маковея, „він прочитав у часі до 1868 р. трохи не все, що тогді з України заходило до Галичини, випишував собі слова і звороти — і так навчив ся мови” [17: 405]. У листі до О. Барвінського письменник зазначає: „Збірник Ф(едьковича) радбим ще раз у руках мати, особливо, щоб собі одні незнакомі гуцульські вирази відписати” [15: 3]. А до Д. Тянякевича пише: „За поезії Шевченка, за „Хату” і „Оповідання” М. Вовчка прийми мою усердну дяку, спасибіг, спасибіг, сизий орлику! Прочитавши „Хату” і гарні оповідання Марка Вовчка і виписавши з них много слів, конструкцій солодких, рідних, посилаю їх

тобі з щирою дякою назад; а поезії Шевченка, котрі ти мені даром при-
слав, скажу у золоті лубки ув'язати і буду моїм онучкам, як їх дочека-
юсь, з тої книжки читати" [14: 545]. Така невтомна наполегливість у
вивченні рідної мови „буковинського самоука”, як сам називав себе
письменник [14: 550], дала високі результати. В. Сімович зауважував,
що С. Воробкевич „над мовою працював довго і вперто” і „на той час,
на 60–70 роки, він знав українську мову краще, ніж інші письменники
в Галичині. Тим то його уже високо поважали, шанували нарівні май-
же з Юр. Федьковичем” [28: 684]. С. Смаль-Стоцький зараховував ху-
дожню мову С. Воробкевича до взірцевих, зауважуючи: „Русинові має
служити взірцем мова Котляревського, Основ'яненка, Шевченка,
Марка Вовчка, Куліша., Шашкевича, Барвінського, Омеляна Огонов-
ського, Франка., Федьковича, Данила Млаки і др. руских писателів”
[29: 36].

Яскраву сторінку в утвердженні нової української мови на народ-
ній основі становить драматична спадщина С. Воробкевича („Гнат
Приблуда”, „Убога Марта”, „Новий двірник”, „Блудний син”, „Пан ман-
датор”, „Пані молода з Боснії” тощо). Буковинський письменник був
„одним з найпопулярніших драматургів, твори якого не сходили зі сце-
ни аж до середини 90-х рр. XIX століття” [21: 147]. Багатий мовний та
фольклорно-етнографічний матеріал допоміг йому відтворити досить
правдиву картину народного життя і звичаї буковинців. Мелодраму
„Гнат Приблуда” 1876 р. вдало поставили на сцені львівського театру, її
успіх відзначався насамперед тим, що зі сцени до людей актори про-
мовляли народною мовою. О. Маковей справедливо констатував:
„Із. Воробкевич перший у Галичині й Буковині вивів народне жите в
поважних творах на сцену і в тім его неперечна заслуга” [18: 8].

У своїй літературній діяльності С. Воробкевич орієнтувався на
живу розмовну мову буковинців, відображаючи її діалектні особливос-
ті на фонетичному, лексичному, морфологічному та синтаксичному
рівнях [35]. Він черпав естетичні мовні засоби з фольклорних джерел,
використовуючи чимало влучних народних висловів, прислів'їв та
приказок, образних конструкцій фольклорного походження.

Видатні західноукраїнські письменники XIX і початку XX ст.
„більшою або меншою мірою в мові своїх творів відображали особли-
вості рідного їм говору, водночас вони прагнули і прокладали шляхи
до утворення єдиної української літературної мови на східноукраїн-
ській діалектній основі” [19: 6]. Важливу роль у цьому процесі відігра-
ла творчість Т. Шевченка. Досліджуючи становлення української літе-
ратурної мови на Буковині, Ю. Карпенко справедливо зауважував, що
від 1861 р. „мова Шевченка стає відомою на Буковині, завойовує там
авторитет національного взірця і викликає бажання наслідувати цьому
взірцеві” [11: 24]. Аналіз мовної тканини творів С. Воробкевича дово-
дить, що письменник спирався не тільки на місцевий говір, а й плідно
вживав літературні форми, маючи на меті наблизитися до мови творів
Т. Шевченка, оскільки творчість „батька Тараса” він уважав неперевер-

шеним в українській літературі зразком майстерного використання народної мови з художньою метою, указуючи, що „проминуть скільки століть, закіль другий такий з’явиться” [14: 549].

Невтомна праця над удосконаленням мовних умінь, студіювання найкращих зразків художньої мови, прагнення до наслідування мовної практики Т. Шевченка, на нашу думку, зумовило те, що мова творів С. Воробкевича багата на синонімічне використання говіркових елементів та літературних відповідників. Більшість діалектизмів регулярно не відтворені. Особливістю мови його творів уважаємо те, що здебільшого автор паралельно з діалектними вживає і форми, не позначені діалектною вимовою, порівн.: *Сумний ти **тоді** був, коли я глянув на тебе, мені на серци важко робило ся* (32 II: 179) / *Та як тебе на марах вже несли до могили, **тогді** лицем горохом дрібні ся покотили* (32 I: 218). Спостерігаємо паралельне використання діалектної та літературної форм навіть у мінімальному контексті, як-от: *Лежали в бербеницях червіниці без числа, у парчі, адамашки вбирала ся вдова. **Всього** достатком мала, ліси і долини, широкі полонини, і на річках млини. Жона та **всього** мала, не мала лиш одно, /.../ **серденька** у грудях* (32 I: 330). Отже, зразком української мови для С. Воробкевича стала мова української народної творчості, мова народних пісень, переказів, казок, а найвищим авторитетом — мова творів Т. Шевченка та Марка Вовчка.

Важливу роль у практичній розбудові української мови на народній основі відіграла й музична спадщина С. Воробкевича — значна за обсягом і різноманітна в жанровому плані (понад 250 сольних пісень, дуетів, квартетів та хорів, чимало інструментальних творів, 18 оригінальних музично-драматичних композицій і 15 п’єс інших авторів, до яких він скомпонував музичний супровід) [21: 35]. Як у поезії, так і в музиці С. Воробкевич орієнтувався на народну творчість, окрім того, поклав на музику тексти інших авторів — Т. Шевченка, Ю. Федьковича, М. Шашкевича, І. Франка, Я. Головацького, а також класиків молдавської та румунської літератури М. Емінеску, В. Александрі, чим сприяв популяризації їхньої творчості.

Незаперечний внесок С. Воробкевича і в розвиток богословського стилю, адже, редагуючи впродовж 1882–1902 рр. українську частину церковного румунсько-українського часопису „Candela” (що в перекладі з рум. означає — „Лампада”), він опублікував на його сторінках понад 100 власних церковних проповідей українською мовою на народній основі, які були видані окремими книгами: перша — „Науки надгробні для сільського народа” (1891) — містить 14 проповідей [4], друга — „Десять заповідей Божих і Молитва Господня” (1893) — складається з двох частин: „Десять заповідей Божих” (11 „наук”) та „Молитва Господня” (8 „наук”) [2], третя — „Науки для народа” (1899) — вміщує 60 текстів проповідей [3]. Проповіді С. Воробкевича мали не лише суто релігійне спрямування, але й просвітницьке, охоплюючи досить широкий тематичний спектр: про сенс людського життя („Небо і пекло”, „Наше жите — горюча свѣча”, „Смерть і судь”); про зміст і мету

життя людини в певний віковий період („Весна”, „Лѣто”, „Осѣнь”, „Зима”); про обов’язкові людські істини („Чти отца твоего и мать твою”, „И в поли при работѣ треба молити ся”) про поведінку й риси характеру людини („Лѣнивство”, „Зависть”, „Гнѣвъ”, „Нечистота”, „Скупость”); тілесне та душевне здоров’я людини („Красота тѣла и роскошь въ одежи”); про дотримання десятихъ заповідей (цикл „Десять заповѣдей Божих”) тощо. Проповідницькі праці письменника — визначне явище в буковинській культурі: це були перші зразки богословської літератури українською народною мовою. Сам С. Воробкевич у вступній статті до своєї книги „Науки для народа” (1899) пояснював, що підготував проповіді саме народною мовою, оскільки прагнув зробити їх доступними та зрозумілими для народу, зазначаючи, що проповіді священників з домішками „великорускими, церковно-словянськими, рускими и хто знає ще якими иньшими выражениями, тоти ихъ проповѣди не мали животворной силы” [3: 2]. Проповідницькі настанови священників, на переконання С. Воробкевича, відіграють свою просвітницьку, виховну роль лише в разі звернення до людей народною, зрозумілою мовою, адже „если народъ поученія не розумѣє, то весь трудъ священника безхосенний і марно пропадає, якъ тот голосъ въ пустинѣ” [3: 2]. Рецензуючи молитовник для православних українців Буковини Калістрата Кока, С. Воробкевич наголошує, що книга повинна „бути написана як живою мовою, та і зараз введеним фонетичним написанням. Лише за такої умови молитовник зможе цілком відповідати релігійним потребам українського народу” [25: 23]. Зауважимо, що буковинський письменник наголошує на засадах фонетичного написання, запровадженого на Буковині С. Смаль-Стоцьким.

Специфічною особливістю мови „наук” С. Воробкевича, на нашу думку, є те, що в них відчуваємо водночас і високе слово священника, і його письменницький талант. Текстам проповідей притаманний образно-емоційний, художній стиль викладу, а їх мові властиве широке використання народнорозмовних елементів, порівн.: „*Правда, що и сосна, смерека, ялиця хороши дерева, растутъ ба они такъ прямѣсенько, мовбы ихъ хтось до неба тягнувъ, а такъ ровно одно коло другого, мовбы ти зубкы в гребени. На що они родять? Пусты шишики, нездатни и безрогамъ на кормъ*” [3: 40]. Отже, С. Воробкевич зробив помітний внесок у розбудову богословського стилю нової української літературної мови на Буковині. Тематика й мова проповідей засвідчує, що в особі С. Воробкевича українська суспільність мала не просто священника, а просвітителя, який дбав одночасно про національне і духовне, засноване на принципах християнської моралі.

Внесок С. Воробкевича в розвиток публіцистичного та наукового стилів устанавлюємо в процесі аналізу його науково-популярних статей, написаних українською мовою, адже він є автором низки навчально-методичної, музично-теоретичної та мистецтвознавчої літератури. Зокрема, письменнику належить одна з перших спроб історико-теоретичного осмислення фольклорного матеріалу в зв’язку з життям і

традиціями народу, що втілена у статті „Наша народна пісня” (1865), де він, відстоюючи рідну мову, констатує: „Як складе словом народним поет пісеньку красну в мові, зрозумілій народові, як чародійним словом опише народні звичаї, образи і т. д. і як до тої пісеньки компоніст уложить народній музиці відповідну мелодію, то таку пісеньку приймає народ за свою, голубить до серця, як рідну сестрицю...” (цит. за: [21: 108–109]).

Внесок С. Воробкевича в розбудову наукового стилю вбачаємо в його праці на освітянській ниві, де він також виступав захисником української мови, виборюючи право на освіту рідною мовою, розвитку в учнів естетичних смаків на основі народної музики та пісні. Буковинський письменник став першим фаховим музиком на західноукраїнських землях по закінченню кількомісячного навчання у Віденській консерваторії з курсів гармонії та основ композиції (липень — жовтень 1868), викладав упродовж 35 років музику та співи в усіх тогочасних середніх навчальних закладах міста — духовній та учительській семінаріях, гімназії, реальному училищі, а по відкритті Чернівецького університету 1875 р. — призначений професором при богословському факультеті. Усвідомлюючи ідейно-виховне значення пісні в розвитку культури народу, він 1870 р. видає „Збірник пісень для шкіл народних, нижчих класів гімназійних і реальних” (20 пісень із нотами), що був на Буковині другим після Федьковичевого „Співаника для господарських діточок” (1869 р.) шкільним посібником зі співів. Цей збірник згодом став підґрунтям справжнього підручника, підготовленого С. Воробкевичем, — „Співаника для шкіл народних” у трьох частинах (уперше виданий 1889 р. у Відні та кілька разів перевиданий). Показово, що цю працю використовували в школах Західної України впродовж 20 років, оскільки, крім близьких до народної мелодики, різноманітних за тематикою пісень для дітей різного віку, друга та третя її частини містили методичні поради з теорії музики і співу [24: 183]. Ця праця письменника — вагомий внесок у справу розвитку музичної культури на західноукраїнських землях, зокрема виховання українських дітей.

Практична педагогічна діяльність С. Воробкевича також відіграла надзвичайно важливу роль для популяризації української мови, його праці сприяли тому, що в школах Буковини звучали пісні народною мовою, ширилися твори Т. Шевченка, Ю. Федьковича, М. Шашкевича, І. Франка, О. Поповича, Я. Головацького та й самого С. Воробкевича. Заслуга письменника полягала в тому, що „це були перші українські зразки такої літератури на Буковині” [1: 14]. Крім того, С. Воробкевич 1871 р. у Реальній школі, заснованій 1863 р. владикою Є. Гакманом, сам викладав українську мову та релігію українською мовою.

Отже, творячи художню літературу, пишучи науково-популярні та церковно-проповідницькі праці українською мовою на народній основі, С. Воробкевич практично популяризував і доводив поліфункційність нової української літературної мови, вживання її у вищих сферах — науці, освіті, релігії тощо.

Заслуги С. Воробкевича в утвердженні статусу нової української літературної мови на Буковині

Любов і пошану до рідної мови С. Воробкевич насамперед пропагував через художні твори. Темі любові до української мови, яка виражає сутність українського народу, його духовності і культури, присвячено чимало його поезій. Деякі з них містять висловлені в поетичній формі погляди автора на українську мову, убоління за її збереження та розквіт. Так, у надзвичайно популярному вірші „Рідна мова” (1869), що його вміщували „у букварях, читанках, співаниках для школярів і обов’язково заучували діти напам’ять” [1: 10], письменник закликає: „...плекайте, діти, рідну руську мову, вчить ся складно говорити своїм рідним словом! [32 I: 81]. В іншому вірші „Руські серця би віджили” (1865) письменник заохочує „слово рідне, що тепер як зірка блідне, любовю зливати” [32 I: 36], а у вірші „Моє завіщанє” (1886) звертається з напутніми словами: „За правду, поступ і науку умерти, сину, будь готов! Горни до серця рідну мову, гірким будь ядом ворогам — рости і зрій, цілим стань мужем і не служи чужим богам!” [32 I: 177] й узагальнює: „Се спадщина моя, мій сину, передаю тобі цілу: Люби ти віру, рідне слово і твою матір, Русь св’яту!” [32 I: 178]. Проникливі Воробкевичеві рядки пробуджували й зміцнювали патріотичні почуття та шану до рідного слова.

У творах С. Воробкевича відчуваємо щиру любов до рідного краю, до народного слова й пісні. До того ж він співав не тільки про буковинські „ліси широкі і потоки бистроструйні, і ріки глибокі” [32 I: 333], але й про наддніпрянські простори, де „води Дніпрові співають степови” [32 I: 17], увиразнюючи думку про територіальну цілісність українських земель, єдність українців, соборну українську мову, адже був переконаний, що „дух поета кордону не має, он до серця свого все горне, що красне і любе, він співає за гуцули і козаки, за Дніпра і Черемш” [14: 551]. Отже, С. Воробкевич у своїй творчості популяризує нову українську літературну мову, стає на загальноукраїнську літературну стезю. Мова населення Буковини, Галичини, Поділля, Наддніпрянщини для нього є єдиною народною мовою, що доходила до сердець українців. С. Смаль-Стоцький констатував, що його „пісні-думи, нав’яні щирою любов’ю до рідної руської батьківщини, збудили не в однім серці чувство руськості; його руске народне слово /.../ остало живим і народним понині і причинилося чимало до освідомлення русинів” [29: 40].

Палким поборником українського слова С. Воробкевич виступає в громадській діяльності, яку активно здійснює впродовж 70–90-х рр., стаючи членом багатьох організацій і товариств у Чернівцях („Руська Бесіда”, „Руська Рада”, „Народний дім”, „Руське літературно-драматичне товариство”), почесним членом у львівській „Просвіті” та студентському „Союзі”. Зокрема, був серед засновників першого культурно-просвітницького товариства з промовистою назвою „Руська Бесіда” (1869–1884). З нагоди заснування товариства він навіть склав вірш „Збудилась Русь” (1869), захоплено виголошуючи, що „рідне

слово, той милий скорб усім, шумить, гуде і в нас вже так сильно мов той грім! [32 I: 77]. Початкова діяльність товариства була позначена боротьбою між представниками русофільства та народництва, зокрема з приводу мовного питання: народовці виступали проти антинародної, антиукраїнської діяльності русофілів, очолюваної священником В. Проданом, які вперто насаджували „язичіє”, відстоювали використання народної мови в публічному житті та в друкованому слові. Ідейним натхненником цієї течії був Ю. Федькович, однак на початковому етапі діяльності товариства він так і не став членом „Руської бесіди”. Найактивніше народовські ідеї в товаристві обстоював С. Воробкевич. Його незаперечною заслугою було те, що він, свідомий свого подвижництва, захищаючи народовські позиції, сприяв тому, що „Руська Бесіда” урзпросторювала українську мову в школах, прагла, щоб в українських місцевостях посади вчителів обіймали ті, хто володіє українською мовою, пропагувала відкриття українських гімназій та розширення кафедри української мови й літератури на філософському факультеті Чернівецького університету тощо.

Заслугою С. Воробкевича в популяризації та обстоюванні статусу української мови на народній основі є його причетність до заснування українського літературного журналу „Буковинська Зоря”, який він запропонував видавати з 1 січня 1870 р. на засіданні „Руської Бесіди” [13]. Цей журнал став першим українським періодичним виданням. Хоча „замість української мови тут вживалося смішне „язичіє” [10: 11], однак С. Воробкевич єдиний друкував у ньому твори, писані українською мовою, „і справді по-народному, оскільки не поправив їх редактор” [16: 216]. Суперечки на цьому ґрунті набували гостроти, і внаслідок цього 1875 р. письменник вийшов із товариства „Руська Бесіда”.

Утвердженню української літературної мови на Буковині С. Воробкевич сприяв і як видавець. Для об’єднання в одному часописі літературних сил усіх українських земель (Східної України, Галичини, Закарпаття, Буковини) він видає літературний буковинський альманах „Руська хата” (1877), що дістав оцінку справді народного за змістом і мовою видання. Як редактор С. Воробкевич репрезентував на його шпальтах твори не лише буковинських (Ю. Федьковича, О. Поповича, Гр. Воробкевича, І. Воробкевича), але й галицьких (К. Устияновича) та наддніпрянських письменників (Ганни Барвінок, П. Куліша). Отже альманах мав загальноукраїнське значення. У „Передньому слові” письменник спрямовував авторів писати, услід за Т. Шевченком та Ю. Федьковичем, мовою, „опертою на усну словесність” [5: 134], оскільки, на його переконання, література, створена живою народною мовою, — „се одна дорога до самосвідомості; дзеркало, в котрім одбивається душа народу; тіло, в яке прибралась мисль народу” [5: 134]. Альманах „Руська Хата” засвідчував, що С. Воробкевич на той час уже твердо стояв на народовських позиціях і добре розумів найважливіші завдання культурно-просвітницької та громадської роботи. Це було

перше видання на Буковині, писане справді українською за духом мовою, що заманіфестувало єдність загальноукраїнського літературно-мовного процесу.

Здобутком борців за національну ідею стало заснування 1 січня 1885 р. у Чернівцях першої україномовної газети в краї — „Буковина” (перший редактор — Ю. Федькович). Часопис став „першою ластівкою україномовної періодики” [23: 3], „своєрідною трибуною, через яку мали змогу звернутись до народу його проводирі” [7: 88]. „Буковина” захищала національні інтереси, просвіту українського населення, сприяла становленню буковинських та загальноукраїнських письменників, популяризувала їхню творчість у народі та відіграла „велику роль у поширенні української мови на народній основі” [6: 13]. На сторінках газети друкував свої твори і С. Воробкевич (вірші: „За скоро” — „За пізно” — 1887 р.; „Ірина” — 1896 р.; оповідання „Амброзій Остапкевич”, „Хто винен?” — 1897 р.; вірші: „Осінь” — 1901 р.; „Цар і Кобзар” — 1909 р., поему „Гуцульська доля” — 1909 р.).

У березні 1884 р. С. Воробкевич заснував і став головою першого „Руського літературно-драматичного товариства” в Чернівцях, метою якого було поширювати українські народні п’єси в театрі, щоб нести громадськості зі сцени українське слово. За активного Воробкевичевого сприяння зусиллями товариства були поставлені п’єси І. Котляревського, Г. Квітки-Основ’яненка, самого С. Воробкевича та інших драматургів. Хоча діяльність драматичного товариства була нетривалою в часі, однак її вважають помітним явищем в аматорському театральному русі в Україні II пол. XIX ст. [1: 15], у чому полягає безперечна заслуга С. Воробкевича як його організатора та керівника.

Буковинський письменник повсякчас підтримував кожен захід, спрямований на піднесення національно-культурного життя Буковини. Зокрема, активно брав участь у підготовці та проведенні урочистостей із нагоди 25-ліття літературної діяльності Ю. Федьковича 6 липня 1886 р., виголосивши промову на святковому вечорі. Через рік, 17 травня 1887 р., з нагоди того самого ювілею було вшановано і С. Воробкевича. Двадцять п’ять років його плідної діяльності на літературній ниві високо оцінили представники буковинської еліти: вшанування проходило за участю урядовців, зокрема президента Буковини барона Піно, українських, польських, німецьких, румунських громадсько-культурних діячів краю, представників преси. Були на святі гості з Галичини — професор Ол. Барвінський із Тернополя, адвокат Є. Олесницький та директор театру І. Гриневецький зі Львова. Доповідь про життя і творчість С. Воробкевича, його місце в історії української культури виголосив професор С. Смаль-Стоцький. На адресу ювіляра надійшло близько 150 вітальних телеграм із різних місць Буковини, Галичини, Східної України, Австрії, Польщі, Росії [21: 38]. Такий масштаб свята глибоко схвилював С. Воробкевича, це були найщасливіші години його життя, адже до цього часу за свою подвижницьку громадсько-культурну, просвітницьку діяльність він не мав подяки.

Різноманітна діяльність письменника засвідчує, що в особі С. Воробкевича українська спільнота мала не просто православного священика та буковинського поета, а невтомного діяча-просвітителя, який одночасно дбав про національне та духовне, „ніс людям світло знань, ошляхетнював душі поетичними й музичними образами, послідовно обстоював право українців здобувати освіту рідною мовою, примножував духовні надбання нації художніми і публіцистичними творами, підручниками для дітей” [27: 3], його феномен у тому, що прагнув „пробудити дух „руськості”, тобто українськості, у населення краю” [8: 113]. Показово, що на схилі віку, 1897 р. письменника було обрано представником Краєвої шкільної ради (він став першим українцем у цій освітній установі). Преса на це відреагувала так: „Вибір особи ставрофора Із. Воробкевича можна вважати у всякому відношенні щасливим. Є то чоловік, патріотичні почуття якого не підлягають найменшому сумніву” [22: 3].

Отже, багатогранна діяльність письменника як взірця самовідданої боротьби за права української мови, практичну популяризацію, поліфункційність, захист її статусу в освітньому, духовному, культурному та громадському житті Буковини дають підстави високо оцінити роль С. Воробкевича у розбудові національної літературної мови в умовах становлення нової української мови на народній основі. Завдяки своїй мовній практиці як талановитого поета, прозаїка, драматурга, композитора, фольклориста, педагога, громадсько-культурного діяча, редактора буковинських часописів і одночасно православного священика, викладача теологічного факультету Чернівецького університету С. Воробкевич посів важливе місце серед найвидатніших діячів південно-західної України. У другій половині XIX ст. він став на Буковині поряд із Ю. Федьковичем одним із зачинателів нової української літературної мови на народній основі. Творячи різножанрову художню літературу, друкуючи науково-популярні статті у часописах, передмови до періодичних видань, пишучи підручники, а також церковно-проповідницькі праці українською народною мовою, С. Воробкевич практично популяризував її, довів поліфункційність, здатність уживання української мови в різних стилях — художньому, богословському, публіцистичному, науковому. У своїх працях він подав зразки справжньої народної мови в друкованому фонетичним правописом слові, зрозумілому кожному українцю.

С. Воробкевич залишив помітний слід у культурно-громадському житті Буковини, його багатогранна діяльність була взірцем самовідданої боротьби за права українського слова. Громадська робота, що її проводив письменник будучи членом багатьох літературно-просвітницьких товариств, редагування періодичних видань українською мовою, погляди письменника на рідну мову, висловлені в поетичній формі, убоління за її збереження та розквіт визначають незаперечні заслуги С. Воробкевича в утвердженні статусу нової української літературної мови на Буковині.

Сам С. Воробкевич, скромно оцінюючи власну творчість, писав так: „...співав Шевченко по-своєму, Пушкін по-своєму, і кожний, кожний з тих славних поетів співав тим голосом, якого з Божої руки дістав, і я, колібрі межі орлами, мій голос маю і ним так співаю, як серце каже” [14: 550]. Минає 175-річний ювілей від дня народження „буковинського жайвора” (за словами І. Франка), тож ушануймо пам'ять великого українського патріота, видатного подвижника національної культури, його непересічний талант, мудрість думки та щирість серця.

1. Білинська М. Сидір Воробкевич / М. Білинська. — К. : Музична Україна, 1982. — 47 с. — (Творчі портрети українських композиторів).
2. Воробкевич Ис. Десять заповідей Божихъ и Молитва Господня : науки до селського народа / Исидор Воробкевич. — Чернівці : Типо- і литографія концесіонованна арх. Сильвестра Морарія-Андрієвича, 1893. — 92 с.
3. Воробкевич Ис. Науки для народа / Исидор Воробкевич. — Чернівці : Буковинська обществена типографія, 1899. — Ч. 1. — 275 с.
4. Воробкевич Ис. Науки надгробни для селського народа / Исидор Воробкевич. — Чернівці : Типо- і литографія концесіонованна арх. Сильвестра Морарія-Андрієвича, 1891. — 58 с.
5. Воробкевич С. Передне слово [до альманаху „Руська хата”] / Сидір Воробкевич // Письменники Буковини другої половини ХІХ — першої половини ХХ століття: Хрестоматія / [упоряд. : Б. І. Мельничук, М. Ю. Юрійчук]. — Чернівці : Прут, 2001. — Ч. 1. — С. 133–135.
6. Герман К.Ф. Боротьба за розвиток української літературної мови на Буковині (1775–1918 рр.) / К.Ф. Герман // Українська мова на Буковині : минуле і сучасне : матеріали ІІ Всеукр. наук. конф., присв. 200-річчю нової української літературної мови [Чернівці, 24–26 вересня 1998 р.] / ред. кол. : Н.Д. Бабич та ін. — Чернівці : Місто, 1998. — С. 8–16.
7. Гречанюк А.Ю. Газета „Буковина” і брати Воробкевичі / Андрій Гречанюк // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / ред. кол.: Н.В. Гуйванюк (наук. ред.) та ін. — Чернівці : Рута, 2001. — Вип. 106 : Слов'янська філологія. — С. 87–93.
8. Гуйванюк Н.В. Розмовне мовлення буковинців у церковних проповідях Сидора Воробкевича / Ніна Гуйванюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. — Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. — Вип. 28 : Філологічні науки. — С. 109–116.
9. Добржанський О. Національний рух українців другої половини ХІХ — початку ХХ століття / Олександр Добржанський. — Чернівці : Золоті литаври, 1999. — 576 с.
10. Івасюк М.Г. Жайворонок рідного краю / М.Г. Івасюк // Воробкевич С. Твори / [упор., підгот. текстів, вступ. ст. і приміт. М.Г. Івасюка; редкол. : В.І. Данканич, О.І. Дей, П.К. Добрянський та ін.; худож. Я.В. Оленюк]. — Ужгород : Карпати, 1988. — С. 5–21. — (Б-ка „Карпати”).
11. Карпенко Ю.О. Про становлення української літературної мови на Буковині / Ю.О. Карпенко // Питання взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів : тези доп. та повід. — К. : Наук. думка, 1972. — С. 23–26.
12. Карпенко Ю.О. Становлення української літературної мови на Буковині / Ю.О. Карпенко // Мовознавство. — 1978. — № 1. — С. 38–48.
13. Коржупова А.П. Перші письменники на Буковині (Ю. Федькович та С. Воробкевич) / А.П. Коржупова // Українське літературознавство : міжвід. республ. зб. / ред. кол. : Ф.М. Неборячок (відп. ред.) та ін. — 1966. — Вип. 2. — С. 67–72.
14. Лист С. Воробкевича до Д. Танячкєвича [на Буковині 1865 р.] // Воробкевич С. Твори / [упор., підгот. текстів, вступ. ст. та приміт. М.Г. Івасюка]. — Ужгород : Карпати, 1988. — С. 545–552.

15. Лист С. Воробкевича до Ом. Барвінського [15. XII. 1876] // Маковей О. З переписки двох поетів (Ю. Федьковича й Із. Воробкевича) / Осип Маковей // Буковина. — 1909. — 3 березня. — Ч. 47. — С. 3.
16. *Маковей О.* Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича / за ред. Б.І. Мельничука [та ін.], — Чернівці : Золоті литаври, 2005. — 432 с.
17. *Маковей О.* Загальні замітки про поезію Ізидора Воробкевича / Осип Маковей // Твори Ізидора Воробкевича. — Львів : Вид-во товариства „Просвіта”, 1909. — Т. 1 : Поезії. — С. 400–408. — (Руська письменність).
18. *Маковей О.* Ізидор Воробкевич / Осип Маковей // Твори Ізидора Воробкевича. — Львів : Вид-во товариства „Просвіта”, 1909. — Т. 1 : Поезії. — С. 5–8. — (Руська письменність).
19. *Матвіяс І.Г.* Взаємодія між українською літературною мовою і народними говорами на різних історичних етапах / І.Г. Матвіяс // Питання взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів : тези допов. та повід. — К. : Наук. думка, 1972. — С. 3–6.
20. *Мельничук Б.І.* Воробкевичеві луни. Мова рідна, слово рідне / Б.І. Мельничук // Буковина. — 2003. — 15 жовтня. — № 81 (1313). — С. 3.
21. *Никоненко П.М.* Сидір Воробкевич : Життя і творчість / П.М. Никоненко, М.І. Юрійчук. — Чернівці : Рута, 2003. — 208 с.
22. Новинки [О. ставрофорь Ісидорь Воробкевичь делегований консисторією въ краєву школьну раду яко ей заступникъ // Буковинські відомості. — 1897. — 13 (25) квітня. — Ч. 15. — С. 3.
23. *Попович О.О.* Брати Воробкевичі в оцінці Осипа Маковей / Олександр Попович // Науковий вісник Чернівецького університету [зб. наук. пр.] / ред. кол. : Н.В. Гуйванюк (наук. ред.) та ін. — Чернівці : Рута, 1998. — Вип. 9 : Слов'янська філологія. — С. 3–14.
24. *Процюк В.М.* Сидір Воробкевич і сучасність / В.М. Процюк // Гуманітарна освіта : фактор світової інтеграції : матеріали міжнар. наук.-практ. конференції / наук. ред. М.Г. Марчук. — Чернівці : Рута — Митець, 1998. — Частина III. — С. 180–188.
25. Рецензія Сидора Воробкевича на молитовник для православних українців Буковини, який уклав професор релігії Калістрат Кока // Бабиш Н.Д. 15 не останніх із могоків : Педагогіки і вчені Буковини другої половини XIX — початку XX ст. [наук. нарис] / Н.Д. Бабиш. — Чернівці : Букрек, 2010. — С. 22–23.
26. *Романчук Ю.* Передмова / Юліан Романчук // Твори Ізидора Воробкевича. — Львів : Вид-во товариства „Просвіта”, 1909. — Т. 1. — С. 3.
27. *Савчук О.* „Ви повернули з півзабуття великого поета і композитора...” [минуло 173 роки від дня народження письменника і композитора Сидора Воробкевича] / Олена Савчук // Буковина. — 2009. — 19 травня. — № 37. — С. 3.
28. *Сімович В.* Сидір Воробкевич : з нагоди століття народин / Василь Сімович // Сімович Василь : Праці. — У 2 тт. — Чернівці : Книги — XXI ст., 2005. — Т. 2 : Літературознавство. Культура / упор. Людмила Ткач, Оксана Івасюк. — С. 683–685.
29. *Смаль-Стоцький С.* Ізидор Воробкевич: (Ювілейна споминка) / Степан Смаль-Стоцький // Буковинський календар на переступний рік 1888. — Чернівці, 1887. — № 11. — С. 36–40.
30. *Смаль-Стоцький С.* Руский нарід — руска мова / Степан Смаль-Стоцький // Буковина. — 1889. — 5 січня (17 л. Януарія). — Ч. 1. — С. 5–7.
31. *Смаль-Стоцький С.* Своїми творами звеличив він Буковину на всю Русь... / Степан Смаль-Стоцький // Письменники Буковини другої половини XIX — першої половини XX століття: Хрестоматія. — У 2-х ч. — Ч. 1 / упоряд.: Б.І. Мельничук, М.Ю. Юрійчук. — Чернівці : Прут, 2001. — С. 770–777.
32. Твори Ізидора Воробкевича. — Львів : Вид-во товариства „Просвіта” : Т. 1 : Поезії / [авт. передм. Ю. Романчук]. — 1909. — 420 с.; Т. 2 : Оповідання. — 1911. — 412 с.; Т. 3 : Драматичні твори. — 1911. — 421 с. — (Руська письменність).
33. *Федькович Ю.* До Данила Млаки [вірш] / Юрій Федькович // Федькович Ю. Твори. — Т. 1 : Поезія. — Чернівці : Вид-во „Буковина”, 2004. — Ч. 1 : Лірика / [упор., підг. текстів і примітки Б.І. Мельничука та М.І. Юрійчука; вступ. ст. Б.І. Мельничука]. — С. 136–137.

34. Франко І.Я. Передмова / Іван Франко // Данило Млака (Ізидор Воробкевич). Над Прутом : збірник поезій. — Львів : З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1901. — С. 1.
35. Шатілова Н.О. Ідіостиль Сидора Воробкевича : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” // Н.О. Шатілова — Чернівці, 2011. — 20 с.

Olena Kulbabska, Natalia Shatilova (Chernivtsi)

‘I WRITE AS MY HEART TELLS ME...’

(Sydir Vorobkevych’s Role in the History of the Ukrainian Literary Language in Bukovyna of the Late 1800s)

The article outlines Sydir Vorobkevych’s contribution into the development of the national languages when a new literary language established itself as the national language in Bukovyna of the late 1800s. It is said that the writer’s authority suggests the promotion of the language and proclaiming its multifunctionality, and in shaping its national status in educational, spiritual, cultural, social and public spheres of life in Bukovyna.

Key words: writers of Bukovyna, Sydir Vorobkevych, history of the Ukrainian literary language, functional style, cultural and educational activities.

СИДІР ВОРОБКЕВИЧ

РІДНА МОВА

Мова рідна, слово рідне!
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
Тільки камінь має.

Як ту мову мож забути,
Котрою учила
Нас всіх ньєнка говорити,
Ньєнка наша мила.

Ой, шануйте, поважайте
Ріднесеньку мову,
І навчайтесь розмовляти
Своїм рідним словом.

Мово рідна, слово рідне,
Хто ся вас стидає,
Хто горнеться до чужого,
Того Бог карає;

Свої його цураються,
В хату не пускають,
А чужії, як заразу,
Чуму, обминають.